

ПРОБЛЕМИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ / СТАЖУВАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ У ГАЛУЗІ ЛІНГВІСТИКИ

Браїлко Юлія,

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувач сектору
криміналістичних та психологічних досліджень
Полтавського відділення Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса»*

Кисла Наталія,

*кандидат філологічних наук, старший судовий експерт сектору
криміналістичних та психологічних досліджень
Полтавського відділення Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса»*

Судова лінгвістична експертиза є досить молодого галуззю прикладної лінгвістики, але за час свого розвитку вона пройшла шлях від епізодичних до системних досліджень за певними предметними підвидами, накопичивши багатогранний емпіричний матеріал і створивши потужну науково-методичну базу. Водночас існує проблема забезпечення підготовки судових експертів-лінгвістів якісною навчально-методичною літературою, у якій було б системно описано наукове підґрунтя судової лінгвістичної експертизи, окреслено специфіку її підвидів, викладено методичні засади встановлення різних кваліфікаційних лінгвальних ознак досліджуваних текстових об'єктів, наведено емпіричний мовленнєвий матеріал для вироблення навичок лінгвістичного аналізу текстів різних стилів, жанрів, обсягу тощо.

Безперечно, існують навчально-методичні праці, використовувані для підготовки й стажування судових експертів за спеціальністю 1.2 «Лінгвістичне дослідження мовлення». З-поміж них – навчальний посібник «Основи судової експертизи» [1], підготовлений науковцями зі спеціалізованих державних експертних установ. У ньому висвітлено історію судової експертизи, теоретичні засади та організаційно-правові положення проведення судових експертиз, особливості різногалузових експертиз, проте проблеми судової лінгвістичної експертизи залишилися поза увагою колективу авторів.

Корисним для підготовки / стажування судових експертів-лінгвістів є підручник Л. Компанцевої «Лінгвістична експертиза соціальних мереж», який наводить «практичні можливості застосування лінгвістичного інструментарію для здійснення експертизи соціальних мереж щодо виявлення деструктивних впливів на масову свідомість,

маніпуляції суспільною думкою, формування медіавірусних впливів тощо» [2, с. 2]. Попри безперечну методичну цінність, цей підручник охоплює лише один аспект роботи судових експертів-лінгвістів із текстовим матеріалом.

Останнім часом зростає інтерес закладів вищої освіти до викладання дисциплін, що стосуються різноаспектних теоретичних і прикладних питань нового для українського мовознавства напрямку – юридичної лінгвістики. У різних освітніх програмах передбачено курси, присвячені лінгвоекспертології: «Лінгвістична експертиза», «Основи лінгвоекспертної діяльності», «Лінгвістична експертологія», «Лінгвістична експертиза медійного дискурсу» тощо. Для забезпечення цих дисциплін створено відповідну навчально-методичну літературу, як-от підручник «Лінгвістична експертиза» [3], посібник «Основи лінгвістичної експертизи тексту» [4]. Ці праці великою мірою спираються на засади судової лінгвістичної експертизи, проте мають і суттєві суперечності в підходах до визначення й класифікації лінгвістичних експертиз, наводять твердження, які дисонують зі змістом Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [5], або загалом не відповідають дійсності, на кшталт: *«Спеціальна підготовка лінгвіста-експерта на сьогодні не передбачена існуючими науково-дослідними центрами судових експертиз України (м. Київ, м. Харків, м. Дніпро, м. Слов'янськ). Так само, як і не передбачено створення спеціальних методик проведення лінгвістичних експертиз. В експертній діяльності сьогодні методика лінгвістичних експертиз є лише складовою почеркознавчої, психолого-семантичної, деяких інших видів експертиз»* [3, с. 148].

Наприклад, науково необґрунтованою є наведена в посібнику «Основи лінгвістичної експертизи тексту» [4] класифікація лінгвістичних експертиз, відповідно до якої за ознакою «сфера застосування» виокремлено *«юридичні (правові) лінгвістичні експертизи, що також поділяються на експертизу у справах із захисту честі, гідності та ділової репутації, експертизу у справах про наклеп, експертизу у справах про розпалювання міжнаціональної ворожнечі, експертизу у справах про порнографію і патентознавчі лінгвістичні експертизи»* [4, с. 45]. По-перше, виокремлення лінгвістичних експертиз за суттю судової справи є значно ширшим, оскільки потреба в них може виникати в найрізноманітніших юридично релевантних ситуаціях та в судових спорах, у кримінальних провадженнях, а по-друге, дивує проведення лінгвістичної експертизи у справах про порнографію, оскільки це явище стосується компетенції фахівців-мистецтвознавців. Автором наведеної класифікації названо Х. Гайдис, але покликання на джерело інформації не наведено.

Зауважимо, що так само розлогішою мала би бути класифікація експертиз за комунікативними сферами, запропонована в підручнику «Лінгвістична експертиза», автори якого диференціюють а) лінгвістичну експертизу масмедійного тексту, б) лінгвістичну експертизу бізнесового, фінансового і економічного текстів, в) лінгвістичну експертизу політичного тексту [3, с. 123–139].

У навчально-методичній літературі натрапляємо й на очевидні алогізми, як-от: *«Також виділяють обов'язкові й необов'язкові лінгвістичні експертизи. Лінгвістична експертиза є необов'язковою»* [4, с. 410].

Отже, сучасний стан навчально-методичного забезпечення підготовки та стажування осіб, які мають намір отримати / підтвердити кваліфікацію судового експерта за спеціальністю 1.2 «Лінгвістичне дослідження мовлення», свідчить про нагальну потребу створення посібника теоретико-практичного спрямування, у якому буде відображено основні науково-методичні положення та результати досліджень у галузі судової лінгвістичної експертизи, наведено огляд нормативно-правової бази, що регламентує судово-експертну діяльність, зокрема й новел чинного законодавства періоду збройної агресії РФ проти України, проаналізовано сучасні наукові джерела з питань судової лінгвістичної експертизи та експертної практики, систематизовано методичні підходи до проведення судової лінгвістичної експертизи різних підвидів (семантико-текстуальної та авторознавчої), запропоновано систему практичних і тестових завдань, зокрема таких, що містять приклади емпіричного мовленнєвого матеріалу для вироблення навичок лінгвістичного аналізу тексту.

Література:

1. Основи судової експертизи : навч. посібн. для фахівців, які мають намір отрим. або підтверд. кваліф. суд. експерта / авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків, 2016. 928 с.

2. Компанцева Л. Ф. Лінгвістична експертиза соціальних мереж : підручн. Київ, 2018. 318 с.

3. Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Лінгвістична експертиза : підручник. Київ, 2021. 244 с.

4. Гарбера І. В. Основи лінгвістичної експертизи тексту : навч.-метод. посібн. Вінниця, 2020. 220 с.

5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсте України від 08.10.1998 г/ № 53/5) (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 02.08.2024).